

The Continental Philosophy of Sociology as the Theoretical Insight into Societal Knowledge

Mohammad Taghi Iman¹ , Ali Bandarrigizadeh²

1. Professor of Sociology, Shiraz University, Shiraz, Iran.

iman@shirazu.ac.ir

2. Assistant Professor of Sociology, Shiraz University, Shiraz, Iran (Corresponding Author).

a.bandarrigizadeh@saadi.shirazu.ac.ir

Received: 2025/10/17; Accepted 2025/11/26

Extended Abstract

Introduction and Objectives: The contemporary age must be conceived as an age of complexities that continuously disclose new domains and dimensions. It is, precisely, an age in which the limits of enclosure are laid bare. These terminal boundaries of enclosure, however, become intelligible only through a careful apprehension of their manifest and latent linkages with non-teleological foundations. Such foundations confront the closure of this essence and its bounds in a manner that instantiates a fundamental duality: these foundations which used to define the essence as “the Other” in a context which continually reproduced “the Other,” are now re-defined as the origins of the relations that, in the contemporary configuration, have become determinative and that circumscribe human agency in ways that are without close precedent. Accordingly, the emergence and consolidation of an epistemic domain capable of answering these new epistemic exigencies becomes imperative. Since sociology occupies the epistemic fulcrum among disciplines whose vocation is the epistemic adaptation to socially complex conditions, and since so-

ciology, if it is to assume a role that cannot be fulfilled except “through” another field of knowledge, requires a disciplinary “threshold”, this paper advances “the continental philosophy of sociology” as such an intervening agent. This agent, first, renders possible the preparation of scientific communities for the explication and clarification of the epistemic transformation that the contemporary age makes unavoidable; and second, it brings the epistemic structure of sociology into a fundamental reflexivity that can only be properly understood in relation to what we have called an “immanent transcendence”.

Methodology: Accordingly, this study approaches a distinct epistemic domain known as the continental philosophy of sociology as a mediating “agent” that brings the boundaries of the enclosure into focal view due to its epistemic functions. To this end, the present research adopts a distinctly “ideal-type methodology”. It aims to generate a novel conceptual formulation that answers the epistemic demands placed upon sociology when confronting the complexities of our “complex” age. This is accomplished by analytically disentangling the constitutive elements that render the present epoch distinctive, both in terms of its overarching ontological totality and the hierarchical organization of its constituent parts, and reconceiving them through ideal types that embody sociology’s epistemic requisites. Each constitutive element, considered at general and at particular levels, is thereby rendered as an ideal type that justifies, by its very logic, the necessity of that “type”. Indeed, what resolves, or places on the path toward resolving, the problem of sociology’s entry into the interwoven domains of indeterminacy is nothing other than the provision of an ideal type for the variegated social world as a whole and for each of its core and peripheral components. The gravitational points that render salient the linkages among these “types” must be situated with respect to certain nodal points that highlight the commonalities among the ideal types and that constitute the theoretical prerequisites for approaching and engaging the said world. The present article pursues this trajectory in such a manner that these gravitational and nodal points disclose the thresholds of closure.

Results: From this standpoint, the epistemic constraints that inhere in efforts to apprehend the modern epoch can only be transcended through the recognition and articulation of these gravitational and nodal points. Sociology’s intrinsic epistemic limitations mean that it cannot, unaided, mount the radical theoretical interventions required to address the perplexities of contemporary complexity; it therefore needs recourse to a mediating domain whose vital function is precisely to provide that point of entry. The paper demon-

strates that understanding both the totality and the discrete constituents of the intervening discipline becomes possible only through the disclosure of an affirmative necessity embedded in the specific functions of this discipline. Consequently, this paper foregrounds the said epistemic branch not merely because it furnishes a robust theoretical perspective for a domain of scholarship charged with addressing the pressing problems of contemporary complex societies, but also because it is itself the very theoretical insight under consideration. Thus, we are confronted with an epistemic branch that, in addition to providing a stable foundation for sociology and simultaneously affirming its own fundamentality, not only articulates its theoretical novelties and innovations on the basis of the “omnipresence” of the essential and through constant reference to this very domain, but also advances its exegetical and conceptual elaborations in order to sustain and consolidate the foundational logic according to which any movement toward the exteriority of the inner realm is realized precisely through continual reference back to that very realm.

Discussion and Conclusion: Hence, insofar as sociology is intrinsically bound to the vexed, contingent realities of lived social existence — realities that can be grasped only by attending to their immanent complexities — the discipline requires a philosophical domain that secures its adaptability to novel epistemic imperatives. The philosophy of sociology fulfills this role by (a) articulating and elaborating those specific epistemic functions that distinguish it from parallel domains such as the philosophy of the social sciences and social philosophy and hence clarifying on a theoretical plane that the expansive boundaries of contemporary society and its profound entanglement with the twin principles of “diversity” and “plurality” serve as immediate indicators of the indispensability of its role; (b) revealing that the limits and boundaries of the society under consideration are indeterminate, indistinct, and unstable, and by foregrounding that the aforementioned diversity and plurality can only be apprehended through direct recourse to the principle of “regularity in dispersion”, the essay substantiates the vital cleavage between the “Continental” and the “Analytic” modes of inquiry and aligns the former with an epistemic terrain devoid of certitude and saturated with aporia, a terrain in which ontological discontinuities are exposed and articulated within the unfolding of historical time; and (c) establishing that, in consonance with a society structured by complexity, this epistemic domain constitutes, intrinsically, a substantive theoretical insight: it does not merely enable the production of “social knowledge” about particular problems, but primarily fashions the foundational

principles whose appropriation is indispensable for grasping the constitutive structures of the social whole and rendering possible the acquisition of “societal knowledge”.

Acknowledgement: The authors gratefully acknowledge the anonymous reviewers for their helpful comments.

Conflict of Interests: The authors declare that they have no conflicts of interests.

Keywords: Complexity, The New Age, Epistemic Exigencies, Immanent Transcendence, Reflexivity.

Cite this article: Iman, Mohammad Taghi, and Bandarrizadeh, Ali (2025). The Continental Philosophy of Sociology as the Theoretical Insight into Societal Knowledge. *Journal of Humanities Methodology*, 31(125): 7-41.

فلسفهٔ دانش جامعه‌شناختی قاره‌ای به‌مثابهٔ بینش نظری در معرفت‌جامعوی

محمدتقی ایمان^۱ ، علی بندرریگی‌زاده^۲

۱. استاد، جامعه‌شناسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

iman@shirazu.ac.ir

۲. استادیار جامعه‌شناسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران (نویسندهٔ مسئول).

a.bandarrigizadeh@saadi.shirazu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۷/۲۵؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۹/۰۵

چکیده گسترده

مقدمه و اهداف: عصر جدید را عصر پیچیدگی‌هایی باید به‌شمار آورد که ساحات و ابعاد جدیدی از خود را به‌طور مداوم به‌منصهٔ ظهور می‌رسانند. این عصر مرزهای نهایی حصری را به‌تصویر می‌کشد که جز با فهم پیوندهای آشکار و نهان‌اش با بنیان‌های غیرغایی فراچنگ نمی‌آید. این چنین، بنیان‌هایی که از تعین ذات فراگستر رسته‌اند و با فروبستگی این ذات و حدود و ثغور آن و عناصر و عوامل هم‌پیوند با آن به‌گونه‌ای مواجه شده‌اند که دوگانگی‌ای اساسی را رقم زنند و ذات را در بستری که «دیگری» را به‌طور پیوسته بازتولید می‌نماید، به‌عنوان «دیگری» تعریف کنند «خود» این بار و در «عصر جدید» به‌اموری تعین‌بخش مبدل شده‌اند که عاملیت کنشگرانهٔ انسان را به‌نحوی که تا پیش از این کمتر پیشینه‌ای داشته است، محدود و محصور می‌نمایند. این چنین، ضرورت پدیدآیی و رشد و بسط حوزهٔ معرفتی‌ای هویدا می‌شود که قادر باشد به استلزامات جدید معرفتی پاسخ گوید:

از آنجا که جامعه‌شناسی در نقطهٔ ثقل حوزه‌های معرفتی‌ای جای دارد که وظیفه یا رسالتشان انطباق شناختی با شرایط جامعهٔ مشحون از پیچیدگی است و از آنجا که جامعه‌شناسی برای برعهده گرفتن نقشی که ایفای آن جز «به‌واسطهٔ» حوزه‌ای دیگر امکان‌پذیر نمی‌شود به حوزه‌ای از دانش نیازمند می‌باشد که به‌عنوان «آستانه» عمل نماید، مقاله حاضر «فلسفهٔ جامعه‌شناسی قاره‌ای» را به‌عنوان عاملی پیش‌روی می‌گذارد که اولاً، این امر را امکان‌پذیر می‌کند که اجتماعات علمی اندیشمندان برای واگشایی و ایضاح تحول معرفتی‌ای مهیا شوند که در عصر جدید گریزناپذیر است و، ثانیاً، ساختار معرفتی جامعه‌شناسی را با بازنمایی بنیادینی در قرابت قرار می‌دهد که جز به‌واسطهٔ نسبت مستقیم‌اش با «استعلای درون‌باشنده» نباید شناخته شود.

روش‌شناسی: بدین لحاظ، پژوهش پیش‌رو اگر بخواهد فلسفهٔ جامعه‌شناسی قاره‌ای را به‌عنوان «عامل» میانجی‌ای واکاوی نماید که سرحدات حصر را برحسب کارکرد معرفتی‌ای که دارد، در کانون توجهات قرار می‌دهد، مسیر خود را با بداعت نظری‌ای باید تلفیق کند که به‌عنوان شناسانده‌اش تبدیل شود. این چنین، مقاله حاضر بر «روش‌شناسی ایدئال گونه‌نگر» و به‌نحوی اتکا دارد که صورت‌بندی نظری جدیدی را از استلزامات معرفتی‌ای ارائه دهد که پاسخ به آنها برای جامعه‌شناسی و به‌منظور ورود به مسائل غامض عصر جدید چالش‌برانگیز است. این امر بدین طریق صورت واقع‌پذیرفته است که عناصر بنیانی متمایزکنندهٔ این عصر در نسبت مستقیم با گونهٔ ایدئالی تحلیل و واگشایی شده‌اند که از یک‌یک پیش‌نیازهای معرفتی موردنیاز جامعه‌شناسی ارائه شده است. این چنین، هر کدام از عناصری که مشخصهٔ اصلی این عصر پیچیده به‌شمار می‌رود به‌نحوی متضمن گونه‌ای ایدئال می‌باشد و، در حقیقت، به‌نحوی بر لزوم و ضرورت وجود یا فراروی نهادن این «گونه» صحه می‌گذارد که آنچه «مسئله» ورود جامعه‌شناسی به ساحات درهم‌تنیده «عدم قطعیت» را حل می‌کند یا آن را در مسیر حل‌شدن قرار می‌دهد امری جز این نمی‌باشد که از کلیت جهان متلون اجتماعی و از هر یک از اجزاء هسته‌ای و غیرهسته‌ای آن گونه‌ای ایدئال ارائه شود و نقاط ثقلی که پیوندهای میان این «گونه‌ها» را برجسته می‌کنند در مناسبت با نقاط گرانگه‌ای مدنظر قرار گیرند که اشتراکات میان گونه‌های ایدئالی را پُررنگ می‌نمایند که از استلزامات نظری ورود به جهان یادشده و مشغولیت به آن پیش‌روی هستند. مقاله حاضر این مسیر را به‌نحوی پیموده است که «نقاط ثقل» یا «نقاط گرانگه‌ای» آشکارکنندگان مرزهای فروبستگی باشند.

نتایج: این چنین است که اگر محدودیت‌های معرفتی‌ای که با کسب شناخت از عصر جدید عجین و درهم‌تنیده‌اند جز از طریق شناسایی نقاط ثقل و نقاط گرانگامی فراچنگ نمی‌آیند و اگر جامعه‌شناسی به سبب محدودیت‌های معرفتی‌ای که از آنها برخوردار و با آنها مواجه است، این امکان را در اختیار ندارد که به طور مستقل و بدون توجه به شاخه‌ای از معرفت که کارکرد حیاتی‌اش «ایستادن» در عتبه و ورود آن به واکاوی‌های نظری دربارهٔ جامعهٔ پیچیدهٔ معاصر است به اقدام بنیادینی مبادرت ورزد که همانا درآمیخته‌شدن با مسائل غامض این جامعه «از حیث نظری» است، نوشتار پیش رو این شاخهٔ معرفتی را به عنوان میانجی‌ای واکاوی می‌نماید که کسب شناخت از کلیت و یکایک اجزاء متشکلهٔ آن و عناصر قوام‌دهنده به آن جز با پرده‌افکنی از ضرورت ایجابی‌ای امکان‌پذیر نمی‌شود که در پس حدود و ثغور متصل به کارکردهای ویژهٔ آن قرار دارد.

از این رو، مقاله حاضر شاخهٔ معرفتی یادشده را نه تنها از این جهت در کانون توجهات قرار داده است که بینش نظری استواری را برای حوزه‌ای از علم فراهم می‌آورد که رسالتش ورود به مسائل مبتلا به جامعهٔ پیچیدهٔ معاصر است، بلکه آن را از این حیث نیز مطمح نظر قرار داده است که خود همان بینش نظری مورد بحث است. این چنین، با شاخهٔ معرفتی‌ای مواجهیم که افزون بر اینکه بداعت‌ها و بدعت‌های نظری‌اش را با ابتناء بر «حضور همواره‌باشنده» امر ذاتی و به واسطهٔ ارجاعات مداوم به این امر مشخص می‌کند، شرح‌ها و بسط‌های نظری‌اش را در راستای دوام و قوام بخشیدن به این منطق بنیادین پیش روی می‌گذارد که رهسپاری به برونیّت ساحت درونی با ارجاعات مداوم به این ساحت صورت واقع می‌پذیرد.

بحث و نتیجه‌گیری: بنابراین، اگر جامعه‌شناسی به حکم الحاقش به مسائل غامض واقعیت انضمامی‌ای که جز با پیچیدگی‌های درون‌بودی و ذاتی‌اش شناسایی نمی‌شود، بر این امر پرتو می‌افکند که آنچه «سازگاری» با اقتضائات جدید معرفتی را امکان‌پذیر و محقق می‌نماید، حوزه‌ای از دانش با عنوان «فلسفهٔ جامعه‌شناسی» می‌باشد که اولاً، با طرح و بسط کارکردهای خاص معرفتی‌ای که آن را از حوزه‌هایی هم‌ارز همچون فلسفهٔ علوم اجتماعی و فلسفهٔ اجتماعی جدا و سپس متمایز می‌کند، این امر را از حیث نظری ایضاح می‌نماید که حدود و مرزهای دامنه گستر جامعهٔ امروزی و درآمیختگی بنیادین این جامعه با دو اصل «تنوع» و «تکثر» دلالت‌کنندگانی بلافصل بر ضرورت کارکردی آن هستند؛ ثانیاً، با پرده‌افکنی از این امر که حدود و مرزهای جامعهٔ مورد بحث نامتعیّن،

نامشخص و نااستوار هستند و با پرتوافکنی بر این امر که تنوع و تکثر پیش‌گفته جز با ارجاعات مستقیم به اصل «انتظام در پراکندگی» ادراک و فهم نمی‌شوند، بر انفکاک حیاتی‌ای صحه می‌گذارد که میان گونه «قاره‌ای» و گونه «تحلیلی» آن وجود دارد و نخستین گونه را در تناسب مستقیم با فضای عاری از ایقان و مشحون از آپوریایی موردلحاظ قرار می‌دهد که انقطاع هستی‌شناختی‌ای را در بستر زمان مشخص می‌کند؛ و، ثالثاً، از حیث چنین تناسبی که با جامعه استوار بر پیچیدگی دارد «به‌خودی‌خود» بینش نظری‌ای باید محسوب شود که افزون‌براینکه کسب معرفت از مسائل خاص این جامعه یا کسب «معرفت اجتماعی» را امکان‌پذیر می‌کند، نقش اصلی خود را در شکل‌دادن به اصول بنیادینی ایفا می‌کند که فراگرفتن آنها برای کسب معرفت از اصول ماهوی جامعه یا همانا کسب «معرفت جامعوی» ضرورت تام‌وتمام دارد.

تقدیر و تشکر: نویسندگان از داوران ناشناس برای نظرات سودمندشان صمیمانه قدردانی می‌کنند. تعارض منافع: نویسندگان اعلام می‌کنند که هیچ‌گونه تعارض منافی ندارند. واژگان کلیدی: پیچیدگی، عصر جدید، استلزامات معرفتی، استعلای درون‌ماندگار، بازاندیشی.

استناد: ایمان، محمدتقی، و بندرریگی‌زاده، علی (۱۴۰۴). فلسفه دانش جامعه‌شناختی قاره‌ای به‌مثابه بینش نظری در معرفت جامعوی. مجله روش‌شناسی علوم انسانی ۳۱(۱۲۵): ۷-۴۱.

۱. مقدمه

جوامع انسانی با حوزه‌های گوناگون معرفتی^۱ در پیوند وثیق‌اند و، این‌چنین، هم‌ارزی^۲ بنیادینی میان تحولات جوامع و تحولات حوزه‌های معرفتی باید وجود داشته باشد. امری که اغلب در این پیوند مسئله‌برانگیز^۳ می‌شود و، بالتبع، خود را در این هم‌ارزی آشکار می‌کند، ضرورت بازاندیشی‌های^۴ مداوم در ارکان، ابعاد، اجزاء و آثار حوزه‌هایی می‌باشد که به کسب معرفت از ساحات متفاوت حیات انسان جامعه عمل می‌پوشانند. از آنجاکه این ضرورت به‌گونه‌ای ژرف و موسّع از پیچیدگی‌هایی^۵ برمی‌خیزد که درون‌بود^۶ جوامع معاصر هستند و به عناصر هستی‌شناختی^۷ و وجودی^۸ آنها مبدل شده‌اند، شاخه‌های معرفتی جدیدی باید پدیدار شوند و نضج گیرند که قادر باشند سرحدات خود را در مواجهه با این پیچیدگی‌های بنیادین آشکار کنند و استواری و سیالیت^۹ توأمانشان را با مختصات و مشخصات این عناصر «گوهرین»^{۱۰} در قرابت تام‌وتمام قرار دهند. این برعهده علوم موجود است که پدیدآمدن و رشد و بسط‌یافتن معارف جدید را در این بستر ساری و جاری گردانند که جهان پیچیده معاصر جز به‌واسطه عواملی فراچنگ نمی‌آید که فرازوی از حدود و مرزهای کم‌وبیش مشخص جامعه موجود را «در عین» ارجاع مداوم به این جامعه و باز- شناسایی «دال‌های برتر»^{۱۱} و عناصر برسازنده آن و اتصالات «دال‌ها- دال‌ها»، «دال‌ها- عناصر» و «عناصر- عناصر» امکان‌پذیر می‌کنند. این‌چنین و افزون‌براین، آثار و پیامدهای برجای مانده از هر کدام از این دال‌ها و عناصر و از هر یک از مصادیق این اتصالات «نوعی»^{۱۲} در جامعه معاصر نیز امتداد می‌یابند و این امر را هر چه بیشتر آشکار می‌کنند که «فرازوی در عین تعلق

-
1. Epistemic
  2. Equivalency
  3. Problematic
  4. Reflexivities
  5. Complexities
  6. Immanent
  7. Ontological
  8. Existential
  9. Liquidness
  10. Essential
  11. Master Signifiers
  12. Typical

بنیادی^۱) استراتژی یا راهبرد اساسی ای می‌باشد که کسب معرفت از پیچیدگی جز به واسطه آن صورت واقع نمی‌پذیرد. این استراتژی یا راهبرد بر بینش نظری ای ابتناء دارد که ساختار جهان اجتماعی را با «پیشامد»^۲ و «بازی»^۳ عجین و درهم‌تنیده می‌داند و بر این امر پای فشاری می‌کند که کسب معرفت از این ساختار و، بالتبع، کسب معرفت از ارکان، اجزاء و روابط جهان اجتماعی در عین اینکه بر فراگذشتن از «امر از-پیش-تعیین‌یافته» مبتنی است، مستلزم واگشایی و واکاوی «همیشگی» آن است. از این رو، این بینش نظری اساس یا شالوده‌ای است که علوم موجود باید به آن متوسل شوند تا بتوانند نظام‌های معرفتی هم‌ارز با تغییرات ژرف و موسع اجتماعی را برپا کنند.

بدین طریق، اگر جامعه‌شناسی در این حساسیت نظری^۴ سهیم شود که در واگشایی و واکاوی جهان پیچیده معاصر و مسائل «همواره- در حال- پدیدآیی» آن مشارکت فعال داشته باشد و براساس ضرورتی که ذکر آن رفت، این امر را در پیش گیرد که سبب شکل‌گیری و دوام وقوام عرصه‌های جدید کسب معرفت شود، به عامل بنیادینی نیاز خواهد داشت که به واسطه آن هم به فراسوی مرزهای موجود معرفتی برود و هم از شاکله، ارکان و عناصر نظام معرفتی موجود پاسداری نماید. مقاله حاضر آشکار خواهد کرد که این امر جز به واسطه حوزه‌ای از معرفت، که نام آن «فلسفه جامعه‌شناسی»^۵ است، امکان وقوع نخواهد داشت. افزون‌براین و از آنجاکه ظهور و توسعه شاخه‌های جدید شناخت از اساس پاسخی مستقیم و مصرح به پیچیدگی‌های جهان جدید و به‌نحوی است که این امر همواره در کانون توجه قرار داشته باشد که پیچیدگی‌های این جهان همواره و پیوسته فزونی و عمق می‌گیرند و از آنجاکه «پیچیده‌بودن» جهان مورد بحث جز در سرشت^۶ آن و جز در سرشت یکایک عناصر هسته‌ای و پیرامونی آن و جز در سرشت هرکدام از روابط «نوعی» و «غیرنوعی» آن و جز به این صورت قابلیت ادراک و فهم و، بالتبع، قابلیت واگشایی و واکاوی ندارد که فقدان «بنیاد^۷ غایی» معرفت تام‌وتمام آن باشد، بر این امر حائز اهمیت

-
1. Foundational
  2. Contingency
  3. Play
  4. Theoretical Sensitivity
  5. The Philosophy of Sociology
  6. Essence
  7. Foundation

باید تأکید کرد که حوزه‌ای خاص از دانش که علم شناخت جامعه را با لایه‌های متعدد پیچیدگی در جهان معاصر هم‌پیوند می‌کند و این علم را با پیوستگی‌ها و گسستگی‌های میان لایه‌های پیش‌گفته در قرابت قرار می‌دهد فلسفه جامعه‌شناسی «قاره‌ای» می‌باشد. درحقیقت، «فلسفه جامعه‌شناسی قاره‌ای» به‌اعتبار جایگاهی که در «فرانزویه‌پردازی»^۱ دارد^۲ و به‌اعتبار نقشی که در ارائه بینش نظری استوار بر «رابطه‌مندی»^۳ ایفا می‌نماید و، بدین طریق، به‌اعتبار پیوند وثیقی که با این منطق دارد که «فرازوی از بنیاد در عین ماندگاری در آن است»، صورت‌بندی‌های^۴ نظری خود را بر «تعلیق»^۵ امری مبتنی می‌گرداند که آن را «سکون^۶ برآمده از ابهام‌آغازین» نامیده‌ایم (ایمان و بندرریگی‌زاده، ۱۴۰۲ الف، ص ۹).

بنابراین، جامعه‌شناسی اگر بر این عهد باشد که پیچیدگی‌های جهان پیش‌رو را در نظام‌ها و عناصر معرفتی امتداد بخشد و اگر از این امر آگاه باشد که تعیین‌ناپذیری^۷ این جهان جز با ادراک آن‌چه همواره تعیین‌بخش^۸ بوده است و جز به این صورت امکان‌پذیر نمی‌باشد که مرجعیت^۹ آنچه به پرسش گرفته شده است، همواره مورد رجعت قرار گیرد، به حوزه‌ای از معرفت نیاز خواهد بود که افزون‌براینکه «حصر» را از حیث سرشت، مختصات و سرحداتی که دارد، آشکار می‌کند، بر ضرورت و بدهت بازگشت مداوم به آن نیز تأکید می‌نماید و این امر را نامستور می‌کند که کسب معرفت از جامعه پیچیده معاصر جز به‌واسطه این رجعت بازاندیشانه امکان‌پذیر نمی‌باشد. بدین‌نحو، «فلسفه جامعه‌شناسی قاره‌ای» علم شناخت جامعه را با ابتناء بر کارکردها و ویژگی‌های معرفتی خود و براساس اصول بنیادینی که بر آنها استوار است برای این امر مهیا می‌کند که با پیچیدگی‌های جهان جدید مواجه شود.

ازاین‌رو، فلسفه جامعه‌شناسی قاره‌ای به‌عنوان ساحت بینابینی‌ای عمل می‌کند که به جامعه‌شناسی این بینش نظری را می‌بخشد که جامعه را برحسب استواری بر فلسفه و در پیوند وثیق با تلفیق‌های^{۱۰} نظری

1. Metatheorizing

۲. این امر حائز اهمیت را در نوشتارهای بعدی‌مان بحث می‌کنیم.

3. Relationality

4. Formulations

5. Suspension

6. Tranquillity

7. Indeterminacy

8. Determinant

9. Authority

10. Syntheses

واگشایی و واکاوی نماید. بینش نظری مورد بحث، به علاوه، در جامعه‌شناسی این تهور را برمی‌انگیزد که کنکاش در جامعه را بر بنیادی از «نفی»^۱ قرار دهد و سرحدات آن را براساس این آشکار کند که جامعه همانا هم‌بسته‌ای^۲ ناهم‌ساز^۳ است. بدین طریق، کسب معرفت از جامعه با ابتناء بر این منطق صورت واقع می‌پذیرد که اُبژه پژوهشی جامعه‌شناسی به ناهم‌سازی «در عین» همسازی و به همسازی «در عین» ناهمسازی معنا می‌بخشد.

مقاله حاضر گسترانیده‌شدن عناصر «سنت» قاره‌ای در فلسفه جامعه‌شناسی را براساس «استواری» و «پیوند» پیش‌گفته و براساس صورت‌بندی اخیرالذکر از مفهوم «جامعه» و به‌نحوی پیش‌روی می‌گذارد تا این امر را برجسته کند که فلسفه جامعه‌شناسی قاره‌ای خود همان بینش نظری‌ای است که شکل‌دهنده به فرایند کسب معرفت است. از آنجاکه اُبژه «کسب معرفت» و اُبژه مجموعه‌ای از مراحل و عوامل درهم‌تنیده که اسباب و لوازم کسب معرفت هستند، در اینجا «جامعه» است و از آنجاکه کسب معرفت از جامعه جز از این طریق حاصل نمی‌شود که آن عناصری که فلسفه جامعه‌شناسی را از حیث کارکردی متمایز می‌کنند و آن عناصری که «اعیان ثابت» فلسفه قاره‌ای و طرح‌افکنی‌های موسّع و ژرف آن را در فلسفه جامعه‌شناسی نمایندگی و راهبری می‌نمایند، همراه با عناصر بنیادینی که برداشت خاصی از مفهوم «جامعه» را در بطن فلسفه جامعه‌شناسی قاره‌ای می‌پرورند، جامعه‌شناسی را به‌واسطه مناسبات رابطه‌ای^۴ موجودشان مورد بازاندیشی قرار دهند، بر این امر حائز اهمیت باید پای فشاری کرد که آنچه فلسفه جامعه‌شناسی قاره‌ای را به بینشی نظری برای کسب معرفت از جامعه مبدل می‌نماید، این امر دارای وجوه انضمامی^۵ می‌باشد که بینش نظری‌ای که حوزه معرفتی اخیرالذکر پیش‌روی می‌گذارد، بر بینش نظری‌ای که جامعه‌شناسی واگشایی‌های خود را بر آن استوار می‌کند «اولویت» یا «تقدم» دارد. از آنجاکه این اولویت یا تقدم صبغه‌ای «وجودی» دارد، فرایندهای معرفتی‌ای که با هر کدام از حوزه‌های معرفتی مورد بحث در پیوند می‌باشند، از این «تقدم» و «تأخر» پیروی می‌کنند.

-
1. Negation
  2. Complex
  3. Out of Joint
  4. Relational
  5. Concrete

این چنین و بالتبع، معرفت «جامعوی»^۱ بر معرفت «اجتماعی»^۲ اولویت یا تقدم دارد: آن‌هنگام که فرایندهای معرفتی حدود و ثغور خود را آشکار می‌نمایند و نقاط‌ثقل معرفتی و پیوندهای آشکار و نهان‌شان را با بینش‌های نظری‌ای هویدا می‌کنند که به مسیر آنها شکل می‌دهند و اتصالات درونی و برونی آنها را مشخص می‌کنند، این امر هرچه بیشتر پیش‌روی گذاشته می‌شود که «معرفت جامعوی» در قالب و به‌صورتی که فلسفه جامعه‌شناسی قاره‌ای فراچنگمان می‌آورد، «زمینه» کسب معرفت جامعوی و معرفت‌های اجتماعی به‌طریق و در صورتی می‌باشد که جامعه‌شناسی دنبال می‌کند. از آنجاکه این امر با پیچیدگی‌های جهان معاصر در پیوند مستقیم است، مقاله حاضر وظیفه و آگاهی آن را برعهده دارد.

۲. کشاکشات جامعه‌شناسی، فلسفه و علم: جهان انضمامی در فلسفه جامعه‌شناسی

جامعه‌شناسی در بدو پیدایش و تکوینش صبغه‌ای فلسفی و درعین‌حال علمی داشت؛ درحالی‌که صبغه فلسفی این علم در «مرحله‌ای که از آن سخن می‌گوییم» از نیاز به پاسخ‌های هستی‌شناسانه‌ای^۳ برمی‌خاست که پرسش‌های «نوظهور» طلب می‌کردند، صبغه علمی‌اش «در این مرحله» با عرصه‌ای از رقابت‌های تنگاتنگ در پیوند بود. بدین‌لحاظ، جامعه‌شناسی درحالی‌قرابت خود با فلسفه را بر بنیاد واگشایی مسائل جهان جدید قرار داد که قرابتش با علوم دقیقه^۴ را در بستر تکوین طبیعی خود آشکار کرد. به‌عبارت واضح‌تر، پرده‌افکنی از رابطه تنگاتنگ میان جامعه‌شناسی و فلسفه به‌طورعمده، با «نوع» مواجهات حیاتی‌ای همبستگی داشت که صاحب‌نظران این علم نوپا با وجوه متفاوت جامعه صنعتی داشتند.

افزون‌براین، توسل جامعه‌شناسی به اصل «وحدت روش‌شناختی علوم»^۵ در پاسخ به نیازهای بنیادینی صورت گرفت که برای تثبیت جایگاه این شاخه از معرفت در کانون توجه بودند. جامعه‌شناسی درحالی برای «اتصال» به جامعه مدرن به فلسفه وابستگی داشت که برای استقرار به‌عنوان رشته‌ای علمی به این

---

1. Societal
2. Social
3. Ontological
4. Hard Sciences
5. Methodological Unity of Sciences

نیازمند بود که از یکایک ویژگی‌های مورد پذیرش اجتماعات علمی^۱ برخوردار باشد. بدین‌سان، اگر اتکاء به فلسفه از این رهگذر حاصل شد که جامعه‌شناسی در جست‌وجوی استوانه‌ای استوار بود و اگر این «اتکاء» با انفصال از صور گوناگون «عدم قطعیت»^۲ همراه شد، جامعه‌شناسی در بطن بستر موسّعی ویژگی‌های علوم پوزیتیو^۳ را از آن خود کرد که همسانی تام و تمام با مجموعه‌ای از مختصات و مشخصات از پیش تعیین‌شده را به‌عنوان یگانه معیار «علم‌بودن» مورد لحاظ قرار می‌داد.

البته و هرچند «شبح»^۴ پیوند وثیق جامعه‌شناسی با فلسفه همواره «حاضر» بوده است و تأثیرات دامنه‌دار خود را گسترانیده است و هرچند با واکاوی‌های تاریخی درمی‌یابیم که تالو علم اثباتی بر فراز جامعه‌شناسی برای همیشه پیوستگی و تداوم نداشته است و ظهور و بروز رهیافت‌های بدیل «یگانه‌تازی» آن را محل پرسش قرار داده‌اند، اما از این امر نیز باید آگاه باشیم که «تعلق هستی‌شناختی» جامعه‌شناسی به فلسفه درحالی «پراکندگی خاطر» آن را به‌حاشیه راند و درحالی «بنیان‌مندی»^۵ را برای آن به ارمغان آورد که جامعه‌شناسی با هم‌پیوند نمودن خود با اثبات‌گرایی درصدد بود که جایگاه متزلزلش را به‌عنوان شاخه‌ای از معارف انسانی و به‌عنوان رشته‌ای دانشگاهی بهبود بخشد و در این راه توفیق یابد. بنابراین، جامعه‌شناسی در بستری نیاز خود به فرازوی از «شکاکیت جهان‌بینانه»^۶ را آشکار کرد که آن را تحت‌لوای «علم» به‌طور مداوم به چالش می‌کشید.

اما جامعه‌شناسی اگر در مراحل آغازین پدیدآیی‌اش بر این امر پای‌فشاری کرد که برای ادراک، فهم و تفسیر جهان اجتماعی به «بنیان» و «مسیر» جدیدی نیازمند است که در برابر تردیدهای دائم‌التزاید زمانه پاسداری‌اش نمایند و اگر این امر را در مراحل پیش‌گفته برجسته کرد که تنها با ریشه دوانیدن در «علم» متعارف زمانه است که «دوام‌وقوام» امکان‌پذیر می‌شود، از این امر نیز به‌طور مداوم آگاهی داشت که جهان اجتماعی هرچه غامض‌تر^۷ شود و حدود و ثغور خود را هرچه بیشتر آشکار کند و ابعاد،

-
1. Scientific Communities
  2. Uncertainty
  3. Positive Sciences
  4. Specter
  5. Fundamentality
  6. Ontological Skepticism
  7. Problematic

اجزاء و ساخت‌کارهای آن هرچه متنوع‌تر شوند و صور هرچه متفاوت‌تری را از آن خود کنند، ضرورت این امر هرچه بیشتر هویدا می‌شود که اولاً، تصویر جدیدی از «جامعه» ارائه شود که «انتظام»^۱ را در «پراکندگی»^۲ می‌جوید و «پراکندگی» را در «انتظام» ردیابی^۳ می‌کند؛ ثانیاً، «بنیان‌ها» و «مسیرهایی» کشف یا طراحی و سپس پیش‌روی گذاشته شوند که کسب معرفت از جامعه را براساس دیدگاه نظری و چهارچوب روش‌شناختی‌ای محقق می‌نمایند که بر «تکثر»^۴ «تنوع»^۵ و «تشتت»^۶ مبتنی می‌باشند؛ ثالثاً، این امر در بطن مباحث علمی جای گیرد که علم شناخت جامعه همانا عرصه رقابت‌های تنگاتنگ میان پارادایم‌های متضاد و متعارض است و، رابعاً، اجتماعات علمی «الگوها» و «اصول» پارادایم‌های متفاوت علم را مشخص و ابلاغ نمایند.

ازاین‌رو، آنچه بازاندیشی^۷ را در بنیانی‌ترین مفهوم موجود در جامعه‌شناسی ضروری می‌نماید و جستجو برای دستورالعمل‌ها و ساخت‌کارهایی^۸ را برجسته می‌کند که به «کار علمی» تشکل می‌بخشند، منطق و بسترش را فراهم می‌آورند و آن را در شبکه‌ای از روابط متقابل قرار می‌دهند، درحقیقت همان امری می‌باشد که سرشت و فحوای جامعه معاصر و تضمینات اساسی‌اش با آن تشخیص داده می‌شوند. بنابراین، اگر جامعه یادشده از اساس بر صورت‌بندی متفاوتی از مفهوم «جامعه» ابتناء دارد و اگر پژوهش درباره این جامعه با چهارچوب کلی صورت‌بندی موردبحث و یکایک عناصر دربرگیرنده‌اش در پیوند مستقیم است، آنچه ضرورت دارد توجه به مواجعات «نوعی»^۹ جامعه‌شناسی با جامعه‌ای است که از آن سخن به‌میان آورده‌ایم و کانون اصلی بحث حاضر و، درحقیقت، دال^{۱۰} مرکزی‌اش را در موجودیت آن جستجو نموده‌ایم.

-
1. Regularity
  2. Dispersion
  3. Retrace
  4. Plurality
  5. Diversity
  6. Fragmentation
  7. Reflexivity
  8. Mechanisms
  9. Typical
  10. Signifier

بدین لحاظ، ضرورت دارد که خاطر نشان کنیم مواجهات مدنظرمان «یا» مواجهات معرفت‌شناختی^۱ و/یا روش‌شناختی‌ای هستند که جهان اجتماعی را در کالبد و روح جدیدش و به نحوی ادراک می‌کنند که علم شناخت جامعه را به بازنگری‌های مداوم در لایه‌های میانی خود برمی‌انگیزد و، این چنین، در ساخت‌کارها و ابزارها و در فرایندها و مسیرهای کسب معرفت تغییراتی را ایجاد می‌کند «یا» مواجهات هستی‌شناختی‌ای هستند که این علم را به بازاندیشی‌های لاینقطع در درونی‌ترین لایه‌های خود فرامی‌خوانند و آن را با عطف به واگشایی‌های متعددی که جهان جدید طلب می‌کند و نیازهای گوناگونی که پیش روی می‌گذارد به سوی شکل‌دادن به تغییرات بنیادین سوق می‌دهند و این را هرچه بیشتر آشکار می‌کنند که جهان معاصر «بی‌بنیاد»^۲ است، حدود و مرزهای آن نامتعیین‌اند و اجزاء و ارکان‌اش جز به واسطه و براساس درهم‌تنیدگی‌های ذاتی‌شان فراجنگ نمی‌آیند.

از این رو، اگر این جهان آنچنان با «تصمیم‌ناپذیری»^۳ در پیوند است که «ابهام»^۴ درونی آن و بر یکایک عناصر متشکله‌اش حاکم است و اگر جهان مورد بحث آنچنان با عدم قطعیت درآمیخته است که هیچ شالوده استواری وجود ندارد که به مرجعی برای شناخت ماهیت، مختصات و مشخصات آن و مقوماتش تبدیل شود و هیچ امر از پیش تعیین‌شده‌ای وجود ندارد که مسیر آن را از حیث نظری واگشایی نماید، جامعه‌شناسی چاره‌ای جز بازصورت‌بندی^۵ خویش نخواهد داشت و راهی را جز بازاندیشی نخواهد پیمود.

درحقیقت، با تأمل در جهان معاصر درمی‌یابیم که تکثر، تنوع و تشتت آنچنان با سرشت آن و با ارکان و عناصرش درهم‌تنیدگی دارند و پیچیدگی‌های^۶ ذاتی^۷ و عرضی^۸ آنچنان با موجودیتش هم‌پیوند هستند که جامعه‌شناسی‌گریزی جز این ندارد که در مبانی خود تجدیدنظر نماید و بسیاری از اصول پذیرفته‌شده خود را به پرسش گیرد. همان‌گونه که از عبارت اخیر مشخص است، تجدیدنظر در مبانی‌ای که بر سازندگان

-
1. Epistemological
  2. Groundless
  3. Undecidability
  4. Essence
  5. Reformulation
  6. Complexities
  7. Essential
  8. Accidental

این علم هستند و پرسش از اصولی که «هسته سخت» آن باید به‌شمار آیند، جز به‌واسطه «نقد درونی» امکان‌پذیر نیست؛ جامعه‌شناسی اگر بخواهد به مقتضیات جامعه معاصر پاسخ دهد و، درحقیقت، اگر قصد داشته باشد که بر هویت‌های «متکثر»، «متنوع» و «متشت» اجتماعی و غیراجتماعی متمرکز شود و تمهیدات امر فرارشته‌ای^۱ را در نسبت با مسائل «پیچیده» این جامعه به‌کار گیرد،^۲ در درجه نخست بر این امر باید پای‌فشاری نماید که «خود» عامل دگرگونی بازاندیشانه^۳ خود است. این‌چنین، سپهر گفتمانی‌ای^۴ شکل می‌گیرد و رایج و مسلط می‌شود که به‌طور مداوم بر ارزیابی‌های تکرارشونده تأکید می‌کند و سرحداتِ حصر وجود^۵ را در ذات^۶ بی‌بنیاد آن می‌جوید.

آنچه بالتبع برجسته می‌شود این امر تماماً بنیادین می‌باشد که تحقق هرچه بیشتر «بازاندیشی» به‌نحوی که اولویت مواجهات «هستی‌شناختی» آشکار شود با «انطباق» هرچه بیشتر با شرایط جامعه جدید و به طریقی در پیوند قرار دارد که این «انطباق» به فرازوی از بستر معرفتی^۷ موجود «در عین» تمرکز بر آن «وابسته باشد». این‌چنین، و به‌عبارت واضح‌تر، اگر جامعه‌شناسی این مسیر را در پیش گیرد که با جهان نوپدید مواجهات بنیادینی داشته باشد که آن را با شرایط این جهان منطبق و نسبت به مسائل آن «حساس» گردانند و اگر قرار باشد که جامعه‌شناسی این انطباق و این حساسیت را در پیوند مستقیم با امری «تجربه» نماید که «بازاندیشی» نامیده می‌شود، این مورد ضرورت تام و تمام می‌یابد که حوزه‌ای معرفتی نقش «عامل واسط» را بر عهده گیرد و با توسل به عناصر و ساخت‌کارهایی که «انطباق» را امکان‌پذیر و «حساسیت» را تحقق‌پذیر می‌نمایند، در «آستانه»^۸ ورود جامعه‌شناسی به جهان انضمامی «بایستد». از آنجاکه این «عامل» از یک سو به «استعلای درون‌ماندگار»^۹ معنا می‌بخشد و، از سوی دیگر،

1. Transdisciplinary

۲. این امر را در نوشتارهای بعدی مان به‌تفصیل واگشایی خواهیم نمود.

3. Reflexive

4. Discursive Sphere

5. Existence

6. Essence

7. Epistemic

8. Threshold

9. Immanent transcendence

به «روایت‌های»^۱ بدیل^۲ چندگانه‌گرا^۳ و بسترگرا^۴ شکل می‌دهد، این امر را همواره بر تارک خود دارد که «پیش‌نیاز» بنیادین کسب معرفت است. بدین‌سان، اگر عامل مورد‌بحث «سبب می‌شود» که هرکدام از ارکان نظری این علم در چهارچوب منطقی و بستر پارادایمی خویش مورد بازاندیشی قرار گیرد و اگر این عامل درحالی به فراسوی هر «رکن» می‌رود که آن رکن را در مرکز توجه خود دارد، استعلای درون‌ماندگار نقشی را جز این ایفا نمی‌نماید که آشکارکننده‌ی غیاب بنیاد^۵ «غایی» باشد.

از این‌رو، اگر عامل «واسط» تسهیل‌کننده‌ی ورود جامعه‌شناسی به ساحتی است که مشخصه‌ی اصلی‌اش را فرارفتن از ذات‌باوری^۶ و از هر امری باید دانست که تجسم آن است، بر پیچیده‌بودن این علم به‌نحوی باید گواهی داد که ویژگی اخیر افزون بر اینکه درون‌بود^۷ آن باشد، از حیث سازگاری منطقی جامعه‌شناسی با «زمینه و زمانه» نیز برجسته‌شود. به‌دیگرسخن، علم مورد‌بحث افزون‌براینکه از پیچیدگی درون‌ماندگار برخوردار است و عالمان و پژوهشگران را براساس این به هر یک از ساحت‌های متشکله‌ی خویش فرامی‌خواند، پیچیدگی‌های «محیط» و پیچیدگی‌های محیطی را هم به‌نحوی به درونیت خود وارد می‌کند که عامل واسط به آشکارکننده‌ی پیوندهای نهان مبدل می‌شود.

۳. جهان‌انضمامی فلسفه‌ی جامعه‌شناسی

بدین‌طریق، اگر این عامل پیچیدگی‌های «حاضر» را فراروی می‌گذارد و بر محدودیت‌های موجود معرفتی بر این اساس پرتو می‌افکند که پیچیدگی‌های جامعه‌ی معاصر را از نقش اساسی برخوردار کند، آنچه اهمیت می‌یابد توجه به این امر بنیادین می‌باشد که «فلسفه‌ی جامعه‌شناسی» افزون‌براینکه در چهارچوب‌های نظری موجود تدقیق می‌نماید و به فراسوی آنها ره می‌برد، «حصر» را نیز مورد‌شناسایی قرار می‌دهد و آن را همراه با هر امری در کانون واگشایی‌های نظری قرار می‌دهد که اولاً، تجسم آن

-
1. Narration
  2. Alternative
  3. Pluralist
  4. Contextualist
  5. Foundation
  6. Essentialism
  7. Immanent

به شمار می‌رود و، ثانیاً، آن را موسّع و ژرف‌ناک می‌سازد. این‌چنین، فلسفه جامعه‌شناسی همانا عامل واسط است: اگر بدانیم که این شاخه معرفتی محقق‌ساختن رسالت کارکردی‌اش را در واکاویدن درون‌ماندگاری^۱ از یک‌سو و در برجسته‌ساختن «برونیت درونی»^۲ از سوی دیگر می‌جوید و «می‌یابد» و اگر بر این امر آگاهی داشته باشیم که یکی از «با‌اعتبارترین» صور این واکاوی و این برجسته‌سازی از رهگذر نقش‌بستن «فلسفه قاره‌ای» در این حوزه از دانش حاصل می‌آید، مقصود اصلی از نگارش مجموعه‌ای چهارجلدی با عنوان فلسفه جامعه‌شناسی پیش‌روی خواهد بود. به‌عبارت واضح‌تر، اگر بر این امر وقوف داشته باشیم که فلسفه جامعه‌شناسی، به‌عنوان حوزه‌ای معرفتی، پیکره «ناهمگون»^۳ موجود را در پرتو وظایف کارکردی خود مورد دقت‌نظر قرار می‌دهد و به این وظایف در پیوند وثیق با درونی‌سازی ساحت برونی معنا می‌بخشد، این امر آشکار خواهد بود که مجموعه فلسفه جامعه‌شناسی، که مجلد نخستش با عنوان فرعی بنیان‌گذاری سنت‌های قاره‌ای (ایمان و بندرریگی‌زاده، ۱۴۰۲ الف) انتشار یافته است و دومین مجلد آن نیز با زیر‌عنوان بنیان‌مندی‌سازی سنت‌های قاره‌ای (ایمان و بندرریگی‌زاده، ۱۴۰۳) به چاپ رسیده است و سایر مجلداتش نیز به همت گروه فلسفه علوم انسانی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه و با عناوین فرعی بنیان‌افکنی سنت‌های قاره‌ای و برسازي سنت پسا- قاره‌ای منتشر خواهند شد، سه هدف اصلی درهم‌تنیده را دنبال می‌کند که در نوشتار حاضر تجلی یافته‌اند.

نخستین هدف از این اهداف سه‌گانه تأکید همواره بر خودآیینی^۴ فلسفه جامعه‌شناسی در نسبت آن با دو شاخه معرفتی فلسفه علوم اجتماعی^۵ و فلسفه اجتماعی^۶ یا در مواجهاتش با آنهاست؛ هدفی که تأمین نخواهد شد، مگر اینکه در صور متفاوت نسبت میان «فلسفه» و «علم» مذاقه شود. براساس این، باید خاطر‌نشان کرد که سه صورت کلی از این «نسبت» وجود دارند: فلسفه و علم درحالی در نخستین صورت بسان کلیتی واحد به شمار می‌آیند که در صور دوم و سوم «قلمروهایی مشخص» محسوب

-
1. Immanentism
  2. Internal Exteriority
  3. Heterogeneous
  4. Autonomy
  5. The Philosophy of the Social Sciences
  6. Social philosophy

می‌شوند. به عبارت واضح‌تر، صورت نخست درحالی روابط تنگاتنگ میان فلسفه و علم و هم‌ارزی‌های^۱ همواره متقابل آنها را آشکار می‌کند و درحالی بر وجود ساحت معماگونی^۲ دلالت می‌کند که از این روابط و از چنین هم‌ارزی‌هایی برمی‌خیزد که دومین صورت فلسفه را در خدمت علم قرار می‌دهد و روابطی را تشکل می‌بخشد که جز در قالب ازپیش‌تعیین‌شده^۳ «استاد/شاگردی» معنا نمی‌یابد.

بدین‌لحاظ، صورتِ موردِ بحثِ حدود و مرزهای فلسفه را «بر بنیاد» درخواست‌ها یا انتظاراتی که علم از آن دارد تنظیم می‌کند و راه را بر ورود عناصری می‌گشاید که هر یک «هم‌ارزی» را به شیوه‌ای خاص به چالش می‌کشد. افزون‌براین، اما صورت سوم نیز متوجه به خدمت گرفتن حوزه‌های معرفتی است: در سومین صورت، علم با این هدف در خدمت فلسفه قرار می‌گیرد که فلسفه نیز به خدمت واگشایی واقعیت درآید. ازاین‌رو، علم به‌نحوی راه ورود فلسفه به واقعیت را هموار می‌کند که فلسفه اولاً، به ابزار معتبری برای کسب معرفت از جهان تجربی تبدیل می‌شود و ثانیاً، طرح خاص خود را از این جهان درمی‌افکند.

افزون‌براین، اما مجموعه‌ای که ذکر آن رفت و، بالتبع، نوشتار پیشِ رو هدف دیگری را نیز دنبال می‌نمایند که همانا بنیان‌گذاری، بنیان‌مندی‌سازی و نهایتاً بنیان‌افکنی قلمرویی متمایز با حدود و ثغوری مشخص می‌باشد که در بطن فلسفه جامعه‌شناسی ظهور و بروز می‌یابد، نضج می‌گیرد و به‌نحوی استحاله می‌یابد که جز در پیوندی وثیق با صورت نضج‌گرفته‌اش معنا نمی‌یابد. البته از عبارت اخیر چنین برمی‌آید که هدف مذکور را «ردیابی» پیکره‌ای باید دانست که «پیشاپیش» پدیدار شده است، دوام‌وقوام یافته است و استواری‌اش بر بنیاد «غایی» را از دست داده است. این درحالی است که برداشت اخیر و محدود دانستن هدف مورد‌بحث به «ردیابی» نتیجه‌ای جز این نخواهد داشت که مجموعه یادشده و، به‌پیروی از آن، متن حاضر دال‌های تهی‌ای^۳ باشند یا به دال‌های تهی‌ای تبدیل شوند که نه‌تنها در راه یا مسیر «کسب معرفت از جامعه» دارای نقش نیستند، بلکه موانع بنیادینی در ساحت معرفتی‌اند.

ازاین‌رو، باید تأکید نماییم که این برداشت ما را از مقصود اصلی‌مان به‌کلی دور می‌کند: آنچه در

-
1. Equivalencies
  2. Puzzlelike
  3. Empty Signifiers

اینجا نیاز داریم توجه به «آغستگی»^۱ - معنای دریدایی این اصطلاح را به‌یاد آورید - فلسفه جامعه‌شناسی به فلسفه قاره‌ای است. اگر بدانیم که این امر در کانون دومین هدفی جای دارد که نوشتار پیش‌رو را راهبری می‌کند، بر این امر صحنه می‌گذاریم که فلسفه قاره‌ای آن‌هنگام که «طرح» خود را در شاخه معرفتی فلسفه جامعه‌شناسی «درمی‌افکند» و آن‌هنگام که نیروی خلاقانه انسان را در هماهنگی با «نهاد ناآرام» خویش بر عقلانیت انسانی مقدم می‌دارد و این امر را جز با تأکید مداوم بر «استعلای درون‌ماندگار» صورت واقع نمی‌بخشد، بنیاد غایی و هرچه که با آن در پیوند می‌باشد و هرچه که نشانی از آن دارد و تمام ساختارها و ساخت‌کارهای انشعاب‌یافته و پدیدار شونده از آن را از صحنه نظریه‌پردازی خارج می‌کند.

این چنین، طرح افکنی یادشده ثمره‌ای بنیادین خواهد داشت: «فلسفه جامعه‌شناسی قاره‌ای» این امر را به‌طور پیوسته امکان‌پذیر می‌کند که نظریه‌پردازی درباره جامعه و ارائه تلفیق‌های نظری درباره آن «بر بنیاد» بارقه‌های^۲ خلاقانه فرد قرار داشته باشند. به‌دیگرسخن، فلسفه جامعه‌شناسی «قاره‌ای» این امر را همواره فراروی می‌گذارد که هر بینش و برساخته نظری‌ای که معرفت «جامعوی» را حاصل می‌نماید بر سوژکتیویته^۳ پسابنیادگرایانه‌ای^۴ مبتنی می‌باشد که توانایی فراچنگ‌آوردن اجماع بین‌الذهانی^۵ در اجتماعات علمی را دارد. بنابراین، فلسفه جامعه‌شناسی قاره‌ای این امر را پیش‌روی می‌گذارد که کسب معرفت از جامعه اولاً، بر این امر مبتنی یا استوار می‌باشد که نقش «عالم جامعه‌شناسی» در ساخت نظریه‌پردازی و در مناسبت با ارائه صورت‌بندی‌های نظری «تلفیقی» نقشی بغایت فعال است و، ثانیاً، این نوع از ایفای نقش با سرشت یا ماهیت جامعه قرابت تام‌وتمام دارد.

این چنین، اگر «معرفت جامعوی» بر کلیت فرایند کسب شناخت از «جامعه» به‌نحوی دلالت می‌نماید که تمایز خود از «معرفت اجتماعی» را بر حدود و ثغور دامنه‌درب‌برگیرندگی‌اش استوار می‌کند و اگر معرفت جامعوی جز در پیوند با صورت‌بندی‌ای از مفهوم «جامعه» حاصل نمی‌آید که آن را به‌عنوان همبسته‌ای امکان‌مند فراروی می‌گذارد، فلسفه جامعه‌شناسی قاره‌ای این وظیفه یا رسالت را بر عهده

-
1. Contamination
  2. Flashes
  3. Subjectivity
  4. Post-Foundational
  5. Intersubjective
  6. Contingent

دارد که جامعه و عناصر متشکله آن و، البته، روابط میان کلیت جامعه و یکایک عناصر آن و روابط میان یکایک این عناصر را براساس اصل Contingency یا اصل «امکان» در بطن صورت‌بندی‌های نظری جای دهد. بدین طریق، «فرایند» معرفت‌جامعوی از این حیث که دربردارندهٔ مراحل می‌باشد که هرکدام به‌نحوی به کسب شناخت از «جامعه» جامعهٔ عمل می‌پوشاند که هم «تکینگی^۱» خود را آشکار می‌کند و هم به این تکینگی در بستر یگانگی^۲ امتداد می‌بخشد و از این حیث که هر یک از مراحل پیش‌گفته و مناسبات «رابطه‌ای»^۳ میان آن‌ها را با قانمیت بر «اصل امکان» و به‌نحوی سامان می‌بخشد که فرازوی از «بنیاد» در عین ماندگاری در آن صورت واقع پذیرد، بینش نظری‌ای را در خود تنیده می‌سازد و به بینش نظری‌ای محوری می‌دهد که جز با سرشت آپوریایی^۴ و مشحون از سرگشتگی‌اش ادراک نمی‌شود. این بینش نظری بر صورت کمال‌یافته‌ای از منطق هم‌پیوند با «آپوریا»،^۵ یا همانا «منطق آپورتیک»، استوار می‌باشد^۶ و پیچیدگی‌های نوظهور جامعهٔ معاصر را در هم‌بستگی‌های وثیق با موقعیت‌های چندگانهٔ همواره‌پدیدارشونده تبیین و واگشایی می‌کند. این بینش نظری، درحقیقت امر، با ابتناء بر صورت‌بندی‌ای راه را بر ساحات متفاوت شناخت هموار می‌کند و با مراحل گوناگون فرایند کسب معرفت‌جامعوی در قرابت قرار می‌گیرد که اولاً، «جامعه» را بسان کلیتی «ناهمساز» ترسیم می‌کند که از رکن‌ها یا بخش‌ها و از اجزاء یا عناصری تشکیل شده که میانشان روابط و مناسبات برقرار است؛ ثانیاً، هر کدام از این رکن‌ها یا بخش‌ها و هر یک از این اجزاء یا عناصر را به‌نحوی پیش‌روی می‌گذارد که معرفت از آن جز با ادراک

-
1. Singularity
  2. Unity
  3. Relational
  4. Aporetic
  5. Aporia

۶. «آپوریا» یا «سرگشتگی» مفهومی فلسفی است که یکی از منسجم‌ترین صورت‌بندی‌های آن در نظام اندیشه‌گانی دریدا ظهور و بروز یافته است. آپوریای دریدایی تیزر ارتباط یا پیوندی است که بر «هیچ امر یقینی‌ای استوار نیست» و، این چنین، «قواعد آن از پیش مشخص و معین نیستند» (دریدا، ۲۰۰۵، ص ۱۵۰). مفهوم آپوریا، در صورت‌بندی دریدایی، تعارضی مابین دو امر الزام‌آور متناقض با یکدیگر را در موقعیتی نشان می‌دهد که انتخاب یکی از این امور الزام‌آور و انجام عمل ضرورت دارد. از آنجاکه آپوریا «نا-راه» (non-road) یا مسیری است که نمی‌توان از آن عبور کرد، انسان در هر زمان که مجبور به اخذ تصمیم است تجربه‌ای آپورتیک (Aporitic) را از سر می‌گذراند. تصمیم وی، هر چه باشد، تصمیمی است چالش‌پذیر که می‌توان آن را به زیر سؤال برد و هیچ‌گاه نمی‌توان بر طبق یک الگو یا قاعدهٔ مشخص از آن اطمینان حاصل نمود (برگ-سورنسن، ۲۰۰۰، ص ۳).

سرشت یا ساختار ناهمسانانه‌ای که دارد حاصل نمی‌شود؛ ثالثاً، روابط و مناسبات میان جامعه و ارکان یا بخش‌های آن و روابط و مناسبات میان این ارکان یا بخش‌ها و روابط و مناسبات میان جامعه و اجزاء یا عناصر آن و روابط و مناسبات میان این اجزاء یا عناصر را به‌طریقی ترسیم می‌نماید که روابط و مناسبات از این حیث که «ناهمساز هستند» تَبَرُّز یابند؛ رابعاً، رکن‌ها یا بخش‌های جامعه و اجزاء یا عناصر آن و روابط و مناسبات میان این رکن‌ها یا بخش‌ها و میان این اجزاء یا عناصر را با قانمیت بر پیامدها یا آثاری که هرکدام از این ارکان یا بخش‌ها و هر یک از این اجزاء یا عناصر و هرکدام از روابط و مناسبات موجود در جامعه دارد و به‌نحوی فراروی می‌گذارد که این امر آشکار شود که پیامدها یا آثاری که برجای می‌مانند یا ماندگار می‌شوند جز با تعمق در «آنچه ناهم‌ساز است» ادراک نمی‌شوند. بدین طریق، اگر قرار بر این باشد که بینش نظری‌ای که از آن سخن می‌گوییم جامعه و ارکان یا بخش‌های آن و اجزاء یا عناصر آن و روابط و مناسبات میان آنها و پیامدها یا آثاری که شرح آنها رفت را در جهت «کسب معرفت‌جامعوی» واگشایی نماید و این واگشایی را بر اصلی مبتنی گرداند که همه‌چیز براساس آن «ناهم‌ساز» است و اگر قرار باشد که این اصل به‌عنوان «فرازوی از بنیان‌مندی در عین ماندگاری در آن» ادراک و فهم شود، به حوزه معرفتی‌ای نیاز است که بینش نظری موردبحث در آن امتداد یابد. این حوزه معرفتی همانا «فلسفه جامعه‌شناسی» و صورت خاصی از آن است که نشان «فلسفه قاره‌ای» را بر تارک خود دارد.

۴. حوزویت^۱ فلسفه جامعه‌شناسی

این چنین است که اگر «فلسفه جامعه‌شناسی» عنوانی برای حوزه‌ای از دانش باشد که ادعای «استقلال» دارد و اگر قرار بر این باشد که شاخه‌های معرفتی علوم انسانی به‌اعتبار استقلال کارکردیشان «معنا» یابند، بر این امر حائز اهمیت باید تأکید کرد که احتراز از «تزامم کارکردی» اصلی‌ترین وجه تفکیک شاخه‌ها از یکدیگر و، درحقیقت، پیوندیافتن هرکدام از آنها با یکی از ابعاد واقعیت انضمامی است. بدین طریق، فلسفه جامعه‌شناسی درحالی به صبغه فلسفی نظریه‌های جامعه‌شناختی توجه می‌نماید که فلسفه علوم اجتماعی بر صبغه علمی آنها متمرکز می‌باشد.

به‌عبارت واضح‌تر، فلسفه جامعه‌شناسی درحالی ریشه‌ها یا مبانی فلسفی نظریه‌ها را در کانون

توجهات قرار می‌دهد که فلسفه علوم اجتماعی ریشه‌ها یا مبانی آنها را در ویژگی‌های «علم» و در خوانش‌های متعدد موجود از آن جستجو می‌کند؛ فلسفه جامعه‌شناسی درحالی بر «امتداد» نظریه‌های جامعه‌شناختی در «فلسفه» پای فشاری می‌نماید که فلسفه علوم اجتماعی «امتداد» نظریه‌ها را در مناقشاتی می‌جوید که درباره ماهیت و چیستی «علم» در جریان می‌باشند.

افزون‌براین، اما استقلال کارکردی فلسفه جامعه‌شناسی در مواجهه با فلسفه اجتماعی نیز باید مدنظر قرار گیرد: درحالی‌که فلسفه جامعه‌شناسی رسالت خود را در این می‌یابد که نظریه‌های جامعه‌شناختی را از حیث فلسفی‌بودنشان واکاوی نماید، فلسفه اجتماعی بر «ارتباطات» آنها با جهان تجربی انگشت می‌گذارد و نقاط ثقل خود را واقعیت‌های متکثر اجتماعی قرار می‌دهد. این چنین، فلسفه جامعه‌شناسی درحالی خود را متمایز می‌کند و به بالاترین سطح سلسله‌مراتب معرفتی (بنگرید به ایمان، ۱۳۹۶، ص ۲۱-۲۲) ارجاع می‌دهد که فلسفه اجتماعی با تأکیدی که بر مسیر ورود به واقعیت دارد «پایین‌ترین» سطح این سلسله‌مراتب (بنگرید به همان، ص ۲۲-۲۳) را نشانه می‌رود و کسب شناخت از پدیده‌های اجتماعی را در اولویت قرار می‌دهد.

بدین طریق است که اگر هر حوزه براساس محدوده کارکردی اش «شناخته شود»، دومین رسالتی که فلسفه جامعه‌شناسی برای خود مشخص نموده است را بسان یکی دیگر از «نقاط عطف» باید در نظر داشت. اگر بدانیم که این رسالت همانا ارائه خوانش‌های فلسفی از مفاهیم و نظریه‌های جامعه‌شناختی است، بنیان لازم را برای بیان مقصودمان در اختیار خواهیم داشت. این چنین باید خاطر نشان کرد درحالی‌که فلسفه جامعه‌شناسی رسالت خود در «ارائه خوانش‌های فلسفی» را براساس ارزش «بلافضل» آن دنبال می‌نماید، فلسفه علوم اجتماعی و فلسفه اجتماعی این خوانش‌ها را در قرابتی که با یکدیگر پیدا می‌کنند و «به‌واسطه» اموری دیگر مدنظر قرار می‌دهند: فلسفه علوم اجتماعی «به‌واسطه» عنایت ویژه‌ای که به واگشایی مختصات شاخه‌های گوناگون «علم» اجتماعی و تدقیق در بنیان‌های فلسفی آنها دارد و فلسفه اجتماعی «به‌واسطه» توجه خاصی که به «قلب» تغییرات اجتماعی و غیراجتماعی و مبانی ظهور و بروز آنها مبذول می‌نماید.

اما همان‌گونه‌که «فلسفه جامعه‌شناسی» خود را از این جهت از سایر حوزه‌های «هم‌ارز» متمایز می‌کند که اهداف خود را در «واکاوی بنیان‌ها» و «ارائه خوانش‌ها» تجلی می‌بخشد، فلسفه جامعه‌شناسی

قاره‌ای نیز خود را از این حیث از صورت «تحلیلی» شاخه‌ی معرفتی مورد بحث‌مان متمایز می‌کند که ایستادگی‌اش را در برابر هر شکل و گونه‌ای از «همسان‌سازی»^۱ نشان می‌دهد و اعتبارزدایی از «ذات»^۲ را به‌طور مداوم معنا می‌کند. مورد اخیر آنچنان واجد اهمیت است که اجازه می‌خواهیم بر آن متمرکز شویم: فلسفه‌ی جامعه‌شناسی قاره‌ای توجه خود را بر اساس هدف بنیادین‌اش به عناصری معطوف می‌نماید که دارای اقتدار بنیادی^۳ و خاستگاهی‌اند و حضورشان همواره- باشند و همه‌جا- باشند باید به‌شمار آید. درواقع، هدف اصلی افزون‌براینکه به پرسش‌گرفتن «متافیزیکی حضور» است، تشکیک در «حضور متافیزیکی» هرکدام از این عناصر نیز باید به‌شمار آید. بنابراین، صورت «قاره‌ای» فلسفه‌ی جامعه‌شناسی افزون‌براینکه بر اصل اساسی مندرج در ذات‌باوری متمرکز می‌باشد، گرایش‌های «تکین» به امر ذاتی^۴ و هر نشانه‌ای از آن را نیز محل تردید قرار می‌دهد.

بدین‌لحاظ، اگر بخواهیم از ماهیت فلسفه‌ی جامعه‌شناسی قاره‌ای پرسش به‌عمل آوریم، باید خاطر نشان کنیم که این شاخه از علم اجتماعی در برابر ایده‌های تثبیت‌شده‌ای^۵ مقاومت می‌کند که به ساخت‌کارهای هم‌بگانه‌ساز^۶ متوسل می‌شوند و افراد را در یک پیکره‌ی سیاسی- اجتماعی و، درواقع، در قالب «امر واحد»^۷ ادغام می‌کنند و این پیکره یا این امر را به‌عنوان نماینده‌ی وحدت و انسجام جامعه علم می‌کنند. فلسفه‌ی جامعه‌شناسی قاره‌ای در کوششی همیشگی می‌باشد تا رویکردهای همسان‌ساز و رویکردهایی را به محاق برد که هرکدام به‌نحوی انسداد متافیزیکی را مشخص می‌نماید. گونه‌ی قاره‌ای فلسفه‌ی جامعه‌شناسی در برابر تأکید بر «امر واحد» همواره- حاضر و در- همه‌جا- حاضر مقاومتی همیشگی دارد و قطب مقابل جریانی را در حوزه‌ی علوم اجتماعی شکل می‌دهد که سوژه‌ی مدرن را به‌واسطه‌ی برجسته و پُررنگ‌نمودن عنصر «تقلید محض» در مُعَاکِ ظلمانی در- خود- فرورفتگی گرفتار می‌کند و او را آن‌سان فرومی‌پاشاند که گویا از بدو امر فاقد موجودیت بوده است. فلسفه‌ی جامعه‌شناسی قاره‌ای

-
1. Identification
  2. Essence
  3. Foundational
  4. The Essential
  5. Fixed Ideas
  6. Communion
  7. The One

تمام توان خود را به کار می‌گیرد تا در برابر درون‌ماندگارانگاری^۱ جریان غالبی ایستادگی کند که هر آنچه را که دارای کیفیتی متفاوت می‌باشد به حاشیه می‌راند و مطرود و متروک می‌گرداند و، بدین طریق، امر عام را بر امر خاص مستولی می‌کند و دوگانگی‌ای را میان سوژه و ابژه به وجود می‌آورد که سوژه را «مجبور» می‌سازد و توانایی‌اش برای اندیشیدن را سلب می‌کند.

۵. انضمامیت فلسفه جامعه‌شناسی

در این صورت اگر بخواهیم فلسفه جامعه‌شناسی قاره‌ای را از جهت طرحی که از مفهوم «جامعه» دارد مورد تدقیق قرار دهیم و، در واقع، اگر قصد داشته باشیم که بینش نظری‌ای که این گونه از علم اجتماعی فراروی می‌گذارد را با هدف واگشایی مفهوم پیش‌گفته واکاوی نماییم، در درجه نخست باید گوشزد کنیم که در حال نضج‌بخشیدن به بینشی هستیم که در مقابل ذات‌باوری قرار دارد: هرچند این امکان را در اختیار داریم که با برخی از صاحب‌نظران جامعه‌شناسی برساخت‌گرا^۲ همراه شویم و «جامعه» را به مثابه «نظام یا هم‌بسته‌ای^۳ از شیوه‌های نهادینه‌شده رفتار» (گیدنز، ۱۹۸۶، ص ۸) در نظر بگیریم و با تذکر مداوم اینکه از نهادباوری کارکردگرایان «برحذر هستیم» (گیدنز، ۱۹۸۲، ص ۳۲) بر این امر تأکید نماییم که «رسوب‌گذاری^۴ اشکال نهادی در فرایندهای بلندمدت توسعه اجتماعی مشخصه ضروری همه انواع جامعه است» (گیدنز، ۱۹۹۰، ص ۷)، اما در این صورت نیز به «امر ذاتی» استعلاء^۵ بخشیده‌ایم و بر «حضور»^۶ همیشگی آن صحنه گذاشته‌ایم.

درحقیقت، هرچند این امکان را فراروی داریم که با برخی از عالمان اجتماعی همراهی کنیم و این ایده که «جامعه» در «برونیت»^۷ تمام افراد جای دارد را به سُخره بگیریم (گیدنز، ۲۰۰۰، ص ۸۷) و این امر را برجسته کنیم که «تولید و بازتولید جامعه امری همه‌جایی است و همواره به مهارت و خلاقیت کنشگران

-
1. Immanentism
  2. Constructivist
  3. Cluster
  4. Sedimentation
  5. Transcendence
  6. Presence
  7. Exteriority

باشنده^۱ وابسته است و در عقلانی‌شدنِ بازاندیشانه^۲ کنش ریشه دارد» (گیدنز، ۱۹۷۹، ص ۱۲۸)، اما در این صورت نیز در دام ذات‌باوریِ پنهانی گرفتار شده‌ایم که قوهٔ خلاقانه را در چهارچوب‌های ازپیش‌تعیین‌شدهٔ عقلانیت محدود می‌کند و جایگاه «بنیادِ بنیاد» را ثابت و استوار نگه می‌دارد.

این‌چنین، آشکار می‌شود که به بینش نظری دیگری باید ارج و منزلت بخشیم: فلسفهٔ جامعه‌شناسی قاره‌ای در نخستین مواجههٔ اساسی‌ای که با برساختهٔ مفهومی «جامعه» دارد این امر را پیش‌روی می‌گذارد که برساختهٔ مورد بحث اگر تجسم همسان‌پنداری^۳ یا رویکرد همسان‌ساز باشد یا حتی اگر کوچک‌ترین و جزئی‌ترین پیوندها را با گرایشی داشته باشد که درصدد تقلیل عناصر و مسائل جامعه‌ی به مجموعه‌ای واحد از اصول مشترک و متصلب است، آسیب‌های جدی و گاه جبران‌ناپذیری را متوجه عناصر بنیادین و عناصر متشکلهٔ نظام اجتماعی خواهد کرد.

مقصود اینکه اگر بر گفتمان رسمی حکمرانان و سیاست‌گذاران اجتماعی برداشت خاصی از «جامعه» مسلط شود که یا امر خاص را به امر عام فرومی‌کاهد یا آن را در پرتو امر عام مورد ملاحظه قرار می‌دهد، افزون‌براینکه کلیت نظام حکمرانی با اختلال مواجه خواهد شد و سیاست‌گذاری اجتماعی کارکرد و اعتبار خود را از دست خواهد داد، ظهور و بروز و وقوع آسیب‌های اجتماعی نیز گریزناپذیر خواهد بود. بنابراین، نظام اجتماعی همچون سازمانی است که در «چنبره» شبکه‌ای از روابط «اسیر» است؛ شبکه‌ای که ازیک‌سو از تحقق اهداف «واقعی» جلوگیری می‌کند (پرو،^۴ ۱۹۸۶، ص ۱۶۰) و اهدافی که با ساختار سازمان در پیوندی وثیق می‌باشند (البرو،^۵ ۲۰۰۳، ص ۲۳) را «معلق» می‌گرداند و، ازسوی دیگر، اهدافی که به‌قول فیلیپ سلزنیک^۶ اهداف «خاص» واحدهای فرعی سازمان می‌باشند (البرو، ۱۹۹۴، ص ۵۵) و، درحقیقت، بر سازمان عارض شده‌اند یا عارض می‌شوند را با بن‌بست مواجه می‌کند. این‌چنین، اگر مفهوم «جامعه» تحت لوای جریان حاکم بر ساحت علوم اجتماعی قرار گیرد یا

-
1. Situated
  2. Reflexive
  3. Identification
  4. Perrow
  5. Albrow
  6. Philip Selznick

بیش از این با رویکرد درون‌ماندگارانه‌نگار^۱ و اجزاء گوناگون آن هم‌پیوند باشد، نظام اجتماعی به سازمانی شبیه خواهد شد که از یک سو ناچار است که از اهداف «رسمی» خود دست شوید و اهدافی را که به‌منظور نیل به «حداکثر کارایی» طراحی نموده است (کلگ^۲ و دانکرلی^۳، ۲۰۱۳، ص ۱۴۱) به فراموشی سپرد و، از سوی دیگر، گریزی جز این ندارد که اهداف «غیررسمی» منحرف‌کننده ساختار بنیادین‌اش و مطالبات و خواسته‌های آنانی که ابواب جمعی‌اش هستند (پرزاداس^۴، ۱۹۷۹، ص ۱-۲) را «مسکوت» گذارد.

بدین نحو، اگر نظام اجتماعی در برداشتی از «جامعه» فروغلطد که در نسبت با اهدافی که مقصود فریدریش هایک^۵ از سازمان‌های «هدف‌مدار»^۶ را تأمین می‌نمایند (کلگ، ۱۹۹۷، ص ۶۰) و در مناسبت با اهدافی که در بطن سازمان‌ها و «به‌طور ارادی» دنبال می‌شوند (پلتن، ۲۰۱۶، ص ۶۰)، مطالبه‌ای جز «استتکاف» و «امتناع» نداشته باشد، «تنها» راه برون‌رفت خود را در «بازاندیشی»^۷ باید بجوید. به‌گمان ما، این فلسفه جامعه‌شناسی قاره‌ای است که براساس بینش نظری‌ای که فراوری می‌گذارد «برون‌رفت» را امکان‌پذیر می‌کند و بازاندیشی را بسان «رسالت» به تصویر می‌کشد و به «معرفت جامعه‌وی» معنا می‌بخشد. فلسفه جامعه‌شناسی قاره‌ای به ما نشان می‌دهد که برای برون‌رفت به برساختی از «جامعه» نیاز داریم که ارکان یا بخش‌های آن و عناصر یا اجزاء آن به‌گونه‌ای بازاندیشانه با «کلیت» و با همدیگر در پیوند باشند و هم‌بسته‌ای از این طریق نمودار شود که یکایک عناصر و مراحل فرایند کسب معرفت از آن با یکایک روابط درونی آن دارای پیوندهایی بازاندیشانه باشند. این امر به‌طریقی باید باشد که «بازاندیشی مدام» به اساس و بنیان وابستگی‌های متقابل این هم‌بسته مبدل شود. بدین نحو و با «ارزیابی بنیان‌های چهارچوب‌های نظری» (می^۸ و پری^۹، ۲۰۱۷، ص ۳) و به‌واسطه «دقت نظر در روابط پیچیده

-
1. Immanentist
  2. Clegg
  3. Dunkerley
  4. Presthus
  5. Friedrich Hayek
  6. Goal-oriented
  7. Peltonen
  8. Reflexivity
  9. May
  10. Perry

میان فرایندهای تولید معرفت و بسترهای متفاوت این فرایندها» (الوسین^۱ و اسکلدبرگ،^۲ ۲۰۱۸، ص ۱۰) است که به هیچ‌کدام از «ارکان» یا «بخش‌ها» و «عناصر» یا «اجزاء» و «روابط» میان آنها بی‌توجهی یا کم‌توجهی نخواهد شد: هر «رکن» یا «بخش» و هر «عنصر» یا «جزء» و هر «رابطه» براساس سیر تکوینی خاصش در کانون تأملات خواهد بود و پیوند آن با بستر موسع اجتماعی حفظ خواهد شد. برای این منظور، لازم و ضروری است که «رهیافت رابطه‌ای»^۳ ارکان یا بخش‌ها و عناصر یا اجزاء و روابط درونی بر ساخت «جامعه» را از بطن و متن تجارب کنشگران اجتماعی فراهم آورد و آنها را بر ارزیابی‌های مستمر رفت‌وآمدی و بر ارزیابی‌هایی استوار کند که قائم به دیدگاه‌های کنشگران‌اند.

در صورتی که مفهوم «جامعه» به‌گونه‌ای بازاندیشانه^۴ برساخته شود، مقصود فلسفه جامعه‌شناسی قاره‌ای تا حد زیادی تأمین می‌شود: در این صورت، با برساخته مفهومی‌ای مواجه خواهیم بود که توأم با اینکه ارکان یا بخش‌ها و عناصر یا اجزاء و روابط متنوع و متکثر اجتماعی را در خارج از بدنه اصلی مطمح نظر قرار می‌دهد، آنها را در بطن کلیت ملحوظ می‌دارد و به بینش نظری‌ای دوام و قوام می‌بخشد که توأم با اینکه از برون به درون می‌نگرد، برون را از درون مورد ملاحظه قرار می‌دهد. بدین طریق، بینشی نضح می‌گیرد که توأم با اینکه چندگانگی رکن‌ها یا بخش‌ها و عناصر یا اجزاء و روابط میان آنها را از سطح کلان اجتماعی نظاره می‌کند، به کلیت نیز براساس موارد خاص توجه می‌کند. این بینش نظری توأم با اینکه ابزارهای معرفتی‌ای که در فرایندهای کسب معرفت از جامعه ایفای نقش می‌نمایند (بنگرید به: ایمان و بندریگی‌زاده، ۱۴۰۲، ص ۶۶-۶۹) و روابط میان آنها را بر درهم‌تنیدگی «درونیّت»^۵ و «برونیّت»^۶ استوار می‌کند، عناصر و مراحل‌ی که به این فرایندها شکل می‌دهند و به معرفت‌جامعوی صورت واقع می‌بخشند را بر منطقی‌مبنتی می‌گرداند که جز با ادراک «تقاطع»^۷ مرلوپونتیایی^۸ درونیّت و برونیّت فراچنگ نمی‌آید.

-
1. Alvesson
  2. Sköldberg
  3. Relational Approach
  4. Reflexive
  5. Interiority
  6. Exteriority
  7. Chiasm
  8. Merleau-Pontian

در اینجا از بیش نظری‌ای سخن می‌گوییم که اگر استوار و مستحکم شود و سایه خود را بر صورت‌بندی‌های مفهومی «جامعه» بگستراند، فضا برای فلسفه جامعه‌شناسی قاره‌ای گشوده می‌شود تا با شدت و حدت بیشتری از سیاست‌های «هویت‌ساز» همسان‌ساز تبری جوید و برداشت‌های موجود از «جامعه» را «واسازی»^۱ و سپس «بازسازی»^۲ و «برسازی»^۳ نماید. بدین‌نحو، با گشودگی‌ای که از پس «فراگیری» حاصل می‌شود فلسفه جامعه‌شناسی قاره‌ای قادر می‌شود که در برابر اشباح دامنه‌گستر ایده‌های تثبیت‌شده (ایمان و بندریگی‌زاده، ۱۴۰۱، ص ۳۷-۴۴؛ ۱۴۰۲، الف، ص ۶۵-۷۰) ایستادگی کند و تعاریف حاکم بر ساحت معنایی «جامعه» را به چالش کشد و دامن این برساخته مفهومی را از جهان‌شمولیت و از هر آن چیزی بزدايد که از پیش تعیین‌کننده و از پیش تعیین‌یافته است. «جامعه»، بدین طریق، امکانیت‌های جدیدی را برای برساختن «خود» به منصفه ظهور می‌رساند و به حمایت و دفاع از عاملیت^۴ انسانی معنا می‌بخشد.

اما، اگر قرار باشد به گشودگی‌ای بپردازیم که توسل به اصول فلسفه جامعه‌شناسی قاره‌ای پیش روی ما می‌گذارد، مفاهیم «تفاوت»^۵ و «دیگربودگی»^۶ را باید نصب‌العین قرار دهیم. اگر این حوزه معرفتی قادر شود که راهبردهای مشخصی را برای پرده برداشتن از آنتاگونیسم‌ها^۷ و تفاوت‌های سرکوب‌شده اجتماعی به کار گیرد و با اقدامات «واسازانه» خود تقابل‌های مفهومی و نظام‌های سلسله‌مراتبی قهرآلود اقتدار و مرجعیت را کم‌وبیش بی‌اثر کند، برساخته مفهومی «جامعه» به برساخته‌ای تبدیل می‌شود که همواره به روی «دیگری»^۸ گشوده می‌باشد. بدین‌نحو، «جامعه» بیش از اینکه بر طرد یا گاه حذف اقلیت‌ها دلالت کند، به شمولیت و دربردارندگی تجسم می‌بخشد و دیدگاهی را فراگیر می‌کند که تفاوت‌های منکوب‌شده، ناهمگونی‌های پنهان‌نگه‌داشته‌شده و صداهاى خاموش‌شده را به شمار می‌آورد.

-
1. Deconstruct
  2. Reconstruct
  3. Construct
  4. Agency
  5. Difference
  6. Otherness
  7. Antagonisms
  8. The Other

۶. نتیجه‌گیری

جامعه‌شناسی اگر بخواهد به مقتضیات جهان معاصر پاسخ دهد و، بدین لحاظ، اگر این مسیر بنیادین را در پیش گیرد که پیچیدگی‌هایی را در کانون توجهات خود قرار دهد که به این جهان تشکل و دوام و قوام می‌بخشد و از آن برمی‌آیند، از یک سو، ارتباط بلافصل خود با «بنیاد غایی» را باید «درهم‌شکنند» و، از سوی دیگر، کلیت پیکره و مجموعه روابط درونی و برونی خود و یکایک ارکان یا بخش‌ها و عناصر یا اجزاء برساننده خود را بر بنیاد «های» غیرغایی‌ای باید استوار کند که جز به واسطه پیوندهایی چندلایه با «عدم قطعیت» ادراک و فهم نمی‌شوند. این چنین و از آنجا که جامعه‌شناسی همواره در صدد بوده است که به گفتمان علمی‌ای شکل دهد که نقاط ثقل و عناصر و روابطش «در کانون» منازعات نظری قرار گیرند، از این امر باید آگاه باشد که تحقق دست‌کم دو پیش شرط «پیوسته به یکدیگر» ضرورت دارد: نخست اینکه شاخه‌ای از علم اجتماعی که نام «فلسفه جامعه‌شناسی» بر تارک آن است از سایر شاخه‌های «هم‌ارز» متمایز شود و دوم اینکه، به افتراقات میان گونه «قاره‌ای» فلسفه جامعه‌شناسی و گونه «تحلیلی» آن پرداخته شود.

بدین طریق و با هدف فعلیت‌بخشیدن به پیش شرط‌های مدنظرمان بوده است که مجموعه چهارجلدی‌ای که ذکر آن رفت و عنوان فلسفه جامعه‌شناسی را بر تارک خود دارد درحالی «تمایزات» را در «مقدمه» نخستین و دومین مجلد ردیابی کرده است که «افتراقات» را در مجلدات سوم و چهارم مدنظر خواهد داشت. بدینسان، از حوزه‌ای می‌توانیم سخن گوئیم که دارای رسالت‌ها یا کارکردهای خاص خود و ذات درون‌گستر^۱ خویش است.

درحقیقت، اگر قرار بر این باشد که «فلسفه جامعه‌شناسی قاره‌ای» مسیر را برای ورود جامعه‌شناسی به جهان جدید هموار کند و این حوزه معرفتی را به برقراری روابط وثیق، چندوجهی و مستمر با جهان موردبحث برانگیزد، در درجه نخست و پیش از هر امر دیگری به این نیاز دارد که از هویت^۲ و ماهیت^۳ خود پرده‌برداری کند. این چنین، درحالی‌که بر این باوریم آنچه «هویت» این حوزه معرفتی را برمی‌سازد، «تمایز» آن از حیث معرفتی می‌باشد، این امر را در ذهن می‌پرورانیم که «ماهیت» حوزه موردبحث جز به واسطه تعمق در آنچه به «ذات» همواره‌پدیدار شونده‌اش معنای تام و تمام می‌بخشد، ادراک و فهم

---

1. Endogenous
2. Identity
3. Essence

نمی‌شود. این‌چنین، «هویت» فلسفه جامعه‌شناسی درحالی این حوزه از دانش را از دو حوزه معرفتی «فلسفه علوم اجتماعی» و «فلسفه اجتماعی» متمایز می‌نماید که «ماهیت» فلسفه جامعه‌شناسی قاره‌ای انفکاکات آن را از طرح‌افکنی‌های «فلسفه تحلیلی» در فلسفه جامعه‌شناسی هویدا و آشکار می‌کند.

در این معناست که فلسفه جامعه‌شناسی قاره‌ای را از حیث رسالت‌ها یا کارکردهای معرفتی‌اش و از حیث مختصات یا مشخصات منفک‌کننده‌اش حوزه‌ای دارای استقلال باید به‌شمار آورد؛ فلسفه جامعه‌شناسی قاره‌ای به اعتبار رسالت‌ها یا کارکردهای «بلافصل» خود از «پرسش از مفهوم "جامعه"» و، این‌چنین، به اعتبار مختصات یا مشخصات اصلی‌اش در ترسیم اشکال جدید ضدّ - مرجع‌بنیادی^۱ است که این «توانایی» را دارد که هر آنچه که «در حال حاضر» و از زاویه دید رویکردهای اندیشه‌گانی «موجود» شکل‌دهنده به اساس و بنیان «جامعه» است را به امری مبدل نماید که همواره تشکیک‌پذیر و پذیرای تفکر، تأمل و تعمق است. این‌چنین، حوزه‌ای از دانش پدیدار می‌شود و نضج می‌گیرد که به‌اعتبار اینکه خود همان بینش نظری‌ای می‌باشد که به صورت‌بندی‌های درون‌بودی‌اش استواری می‌بخشد، به کسب معرفت از جامعه یا همانا معرفت جامعوی به‌نحوی تحقق می‌بخشد که پیش‌شرط ایفای نقش جامعه‌شناسی در ساحت کسب معرفت فراهم شود.

بدین‌سان، فلسفه جامعه‌شناسی قاره‌ای در جایگاه بینش نظری قرار نمی‌گیرد و در فرایندهای درهم‌آمیخته کسب معرفت به‌طور فعالانه مشارکت نمی‌نماید، «مگر اینکه» تقابل‌های «قالبی» میان «تقرید»^۲ و «تعمیم»^۳ و میان «امر خاص»^۴ و «امر عام»^۵ را بر بنیانی جدید استوار کند و این بنیان را در پیوند وثیقی که با منطق «امر استعلایی درون‌باشنده»^۶ دارد، برجسته و پُررنگ نماید. این‌چنین، فلسفه جامعه‌شناسی قاره‌ای بینش نظری‌ای گسلنده‌ساز می‌باشد که به ما می‌آموزد رویکردها یا رهیافت‌های بنیادگرا چرا در دو عرصه بنیادین کسب معرفت‌های جامعوی و اجتماعی شکست خورده‌اند و چه دام‌های نظری و سیاسی‌ای را در این دو عرصه پیش روی ما قرار داده‌اند.

-
1. Antifoundationalism
  2. Particularization
  3. Generalization
  4. The Particular
  5. The Universal
  6. The Immanent Transcendental

این شاخه معرفتی در تلاش است تا مفهوم «جامعه» را از یک سو با واقعیت جهان «تجربی» یا با انضمامیت واقعیت اجتماعی ترکیب کند و، از سوی دیگر، در تماس با ضدّ- ذات‌گرایی کثرت‌مندا^۱ و بس‌گانه‌اش^۲ کند؛ فلسفه جامعه‌شناسی قاره‌ای تمام جهد و کوشش خود را برای نقد پیش‌فرض‌های متافیزیکی این برساخته و به‌چالش کشیدن آنها و به‌نحوی به‌کار می‌گیرد که دو هدف اخیر جز در نسبت با فاعلیت^۳ و خودآینی و جز در پیوند با بازشناسی^۴ و چندگونگی صورت واقع نپذیرند. این چنین، لازم و ضروری است که فلسفه جامعه‌شناسی قاره‌ای در راه شکل‌دادن به «خود»های جدید بکوشد، اهمیت «در حاشیه زیستن» و «حاشیه‌ای بودن» را آشکار نماید، فضاهای انتقادی را رشد دهد، بر تعلق به اجتماع انسانی تأکید ورزد، از «داشتن حق برای برخورداری از حقوق» سخن گوید، تکثر و تنوع و افتراق را سرلوحه خود داشته باشد و پراکندگی‌ها را در کلیتی منتظم سامان دهد.

-
1. Plural
  2. Multiple
  3. Subjectivity
  4. Recognition

منابع

- ایمان، محمدتقی (۱۳۹۶). فلسفه روش تحقیق در علوم انسانی. قم: انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- ایمان، محمدتقی، و بندرریگی‌زاده، علی (۱۴۰۱). طرح غیرذاتی، ساحت ذاتی: شیخ‌وارگی جهان، شیخ‌وارگی انسان. فصلنامه علمی- پژوهشی حکمت و فلسفه دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۸ (۷۲)، ۲۵-۵۳.
- ایمان، محمدتقی، و بندرریگی‌زاده، علی (۱۴۰۲ الف). فلسفه جامعه‌شناسی: بنیان‌گذاری سنت‌های فازه‌ای [جلد اول]، قم: انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- ایمان، محمدتقی، و بندرریگی‌زاده، علی (۱۴۰۲ ب). معرفت‌شناسی و روش‌شناسی دانش عامه. روش‌شناسی علوم انسانی، ۲۹ (۱۱۶)، ۵۹-۸۰.
- ایمان، محمدتقی، و بندرریگی‌زاده، علی (۱۴۰۳). فلسفه جامعه‌شناسی: بنیان‌مندی‌سازی سنت‌های فازه‌ای [جلد دوم]. قم: انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

Reference

- Albrow, Martin (1994). Bureaucracy. London: The Macmillan Press Ltd.
- Albrow, Martin (2003). Do Organizations Have Feelings? London and New York: Routledge.
- Alvesson, Mats and Sköldbberg, Kaj (2018). Reflexive Methodology: New Vistas for Qualitative Research. London: Sage.
- Berg-Sørensen, Anders (2000). Democratie-a-venir: The Tragic Political Philosophy of Jacques Derrida. Conference paper presented at the 3rd Interdisciplinary and International Graduate Conference: Post-Modern Productions: Text - Power - Knowledge, Friedrich-Alexander-University Erlangen-Nuremberg: Germany.
- Clegg, Stewart R. (1997). Modern Organizations: Organization Studies in the Post-modern World. London: Sage.
- Clegg, Stewart R. and Dunkerley, David (2013). Organization, Class and Control. London and New York: Routledge.
- Derrida, Jacques (2005). Rogues: Two Essays on Reason, Translated by Pascale-Anne Brault and Michael Naas. Stanford: Stanford University Press.

- Giddens, Anthony (1979). *Studies in Social and Political Theory*. London: Hutchinson & Co.
- Giddens, Anthony (1982). *Profiles and Critiques in Social Theory*. London: The Macmillan Press Ltd.
- Giddens, Anthony (1986). *Sociology: A Brief but Critical Introduction*. London: The Macmillan Press Ltd.
- Giddens, Anthony (1990). *Central Problems in Social Theory: Action, Structure and Contradiction in Social Analysis*. London: The Macmillan Press Ltd.
- Giddens, Anthony (2000). *Capitalism and Modern Social Theory: An Analysis of the Writings of Marx, Durkheim and Max Weber*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Iman, Mohammad Taghi (2018). *The Philosophy of Human Research Methods*. Qom: Research Institute of Hawzah and University [In Persian].
- Iman, Mohammad Taghi and Bandarrigizadeh, Ali (2023). *The Inessential Project, The Essential Realm: The Spectrality of the World, The Spectrality of the Human. Wisdom and Philosophy*, 18(72), 25-53 [In Persian].
- Iman, Mohammad Taghi and Bandarrigizadeh, Ali (2024a). *The Philosophy of Sociology: Constructing the Continental Traditions (Vol. 1)*. Qom: Research Institute of Hawzah and University [In Persian].
- Iman, Mohammad Taghi and Bandarrigizadeh, Ali (2024b). *The Epistemology and Methodology of Common Sense. Methodology of Social Sciences and Humanities*, 29(116), 59-80 [In Persian].
- Iman, Mohammad Taghi and Bandarrigizadeh, Ali (2025). *The Philosophy of Sociology: Foundationalizing the Continental Traditions (Vol. 2)*. Qom: Research Institute of Hawzah and University [In Persian].
- May, Tim and Perry, Beth (2017). *Reflexivity: The Essential Guide*. London: Sage.
- Peltonen, Tuomo (2016). *Organization Theory: Critical and Philosophical Engagements*. UK: Emerald Group Publishing.
- Perrow, Charles (1986). *Complex Organizations: A Critical Essay*. New York: Newbery Award Records, Inc.
- Presthus, Robert (1979). *The Organizational Society*. London: The Macmillan Press Ltd.